

Azië als herkomstgebied van doortrekkende of overwinterende vogels in Nederland

Quick scan t.b.v. een risico-analyse uitbreiding aviaire influenza via trekvogels

SOVON Vogelonderzoek Nederland [Rob Vogel, 15 augustus 2005]¹

Inleiding

In Azië is sinds eind 2003 sprake van een epidemie van aviaire influenza (vogelpest). Het virus heeft zich zeer recent in westelijke richting uitgebreid. Er zijn aanwijzingen dat trekvogels het virus kunnen verspreiden (A.Osterhaus). In dit kader is de vraag aan de orde of vogels vanuit de besmette gebieden Nederland kunnen aandoen. Het RIVM (Cib/LIS) en LNV hebben SOVON verzocht hierover een korte notitie op te stellen. Wetlands International is gevraagd haar informatie in deze notitie in te brengen en onderstaande informatie is in overleg opgesteld.

Vraagarticulatie

- in welke mate doen vogels uit Azië Nederland aan; om welke soorten gaat het?
- kunnen vogels uit de besmette gebieden in Azië Nederland bereiken?

Besmette gebieden

Hierbij is uitgegaan van de informatie op vrijdag 12 augustus. De meest westelijke gebieden met (mogelijke) besmettingen bevinden zich rond Novosibirsk (Zuid-Siberië, 84° oosterlengte) en Golubovka (Noordoost-Kazachstan zuidelijk van Omsk, 74° OL). Oostelijk daarvan zijn gevallen bekend uit Tibet en Mongolië. Er zijn ook meldingen van besmettingen uit de omgeving van Omsk, Turmyen en Kurgan, westelijk van Novosibirsk.

Vogels uit de omgeving van de besmette gebieden: directe trek

Er zijn geen ringgegevens bekend bij het Vogeltrekstation in Heteren die aantonen dat vogels uit de regio Novosibirsk and Golubovka naar Nederland trekken. Wel zijn er (Russische) bronnen die documenteren dat er individuen van eenden- en steltlopersoorten uit de gebieden tussen Omsk en Novosibirsk naar NW Europa (inclusief Nederland) trekken. Het is momenteel niet mogelijk het aantal vogels waar het hier over gaat in te schatten, maar het zijn hoogstwaarschijnlijk geen grote aantallen. Voorbeelden van soorten waarop dit betrekking kan hebben zijn Tafeleend en Goudplevier. Ook kunnen individuen van zangvogelsoorten als Bladkoning en Grote Pieper in heel lage aantallen Nederland aandoen. Steltlopers waarvan de broedsels dit jaar zijn mislukt kunnen nu al op trek zijn. Voor de meeste eenden geldt dat de bewegingen in September op gang komen, maar sommige soorten beginnen nu al te bewegen. Het is niet uit te sluiten dat dergelijke individuen Nederland aandoen. Normaal trekt de hoofdmoot van de broedvogels uit de mogelijke besmettingshaarden in NO-Kazachstan en aangrenzende gebieden in Siberië in het najaar naar het zuiden tot zuidwesten via het Arabisch Schiereiland naar Afrika of naar Zuid-Azië (Curry-Lindahl 1981, Alerstam 1990, Rose & Scott 1996).

De zangvogels kunnen Nederland in oktober bereiken waarbij het ook in gunstige situaties (bij aanhoudende krachtige oostelijke winden) om zeer kleine aantallen zal gaan die gewoonlijk slechts kortetijd ter plaatse vertoeven en met name in bossen en (duin)struwelen pleisteren.

Indirecte contacten

Populaties van trekvogels met verschillende trekpatronen overlappen elkaar in grote mate. Pleisterende (water)vogels vanuit de besmette gebieden en populaties die tijdelijk in Nederland verblijven kunnen in (zuidelijker) overwinteringgebieden (Zuid-Europa, Afrika) met elkaar in contact komen. Watervogels en steltlopers kunnen vervolgens onze gebieden bereiken. Het meest waarschijnlijk is dit in het volgende trekseizoen, het vroege voorjaar (terugtrek van Afrikaanse overwinteringgebieden via Nederland naar (sub)-arctische gebieden). Onder invloed van vorst, droogte en andere factoren kunnen er ook tussentijdse pendelbewegingen zijn tussen Nederland en het Mediterrane gebied of andere

¹ Waarin opgenomen commentaar van W. Hagemeijer (Wetlands International), W.Geluk (LNV) en Mark van Veen (MNP)

gebieden waar menging van populaties plaatsvindt. Niet uit te sluiten valt dat vogels van/naar Nederland daar in contact komen met individuen of populaties vanuit de besmette gebieden.

Tabel 1. Overzicht van de meest prominente soorten die vanuit Azië Nederland kunnen gebruiken. Veel andere *Anatidae* en steltlopers broeden in Noordwest-Siberië, maar in kleinere aantallen of in een kleiner verspreidingsgebied dan de in de tabel genoemde soorten. Ter oriëntatie; Oeral ligt op ca. 60° OL. Het arctisch deel ligt boven de 65°NB, het subarctisch deel boven 60°NB.

Nederlandse naam	Wetenschappelijk naam	Oostelijk broedend* tot ongeveer:
Kleine Zwaan	<i>Cygnus columbianus</i>	arctisch Rusland en NW Siberië tot 60° OL
Taiga- en Toendrarietgans	<i>Anser fabalis/serrirostris</i>	Noordelijk Rusland tot 75° OL
Kolgans	<i>Anser albifrons</i>	arctisch Rusland en NW Siberië tot 60° OL
Rotgans	<i>Branta bernicla</i>	arctisch Rusland en NW Siberië tot 60° OL
Brandgans	<i>Branta leucopsis</i>	(sub)-arctisch Rusland tot 60° OL
Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	Noordelijk Rusland tot 60° OL
Zomertaling	<i>Anas querquedula</i>	Rusland tot 70° OL
Tafelend	<i>Aythya ferina</i>	Rusland tot 70° OL
Kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>	Noordelijk Rusland tot 70° OL
Toppereend	<i>Aythya fuligula</i>	(sub)-arctisch Rusland tot 75° OL
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria</i>	(sub)-arctisch Rusland tot 80° OL
Zilverplevier	<i>Pluvialis squatarola</i>	arctisch Rusland tot 80° OL
Kanoet	<i>Calidris canutus</i>	(sub)-arctisch Rusland tot 105° OL
Drieteenstrandloper	<i>Calidris alba</i>	(sub)-arctisch Rusland tot 75° OL
Rosse Grutto	<i>Limosa lapponica</i>	(sub)-arctisch Rusland tot 60° OL
Kemphaan	<i>Philomachus pugnax</i>	(sub)-arctisch Rusland tot 60° OL

* oostelijk broedend voor zover het populaties betreft die naar Nederland kunnen komen

Toelichting: trekbewegingen

De vogels die in Nederland overwinteren of hier op weg naar zuidelijker of westelijker gebieden tijdelijk verblijven, komen ook uit Noordwest-Rusland (Speek & Speek 1984). Een aantal vogelsoorten die broeden in West- of soms zelfs Midden-Siberië kan Nederland aandoen. Het gaat daarbij in hoofdzaak om *Anatidae* (zwanen, ganzen en eenden) en steltlopers. Deze soorten broeden vooral in arctische en sub-arctische gebieden (boven de ca. 60° NB). De najaarstrek vindt langs de kust plaats (met meerdere tussenstops) in westelijke richting. Sommige soorten vliegen ook rechtstreeks naar Nederland en omliggende landen, met geen of slechts een enkele tussenstop (veelal rond de Baltische Staten of Zuid-Zweden; Alerstam 1981).

Broedvogels uit de zuidelijke helft van Siberië bereiken Nederland en omliggende landen zelden. Het gaat hierbij om enkele eendensoorten (zie tabel). Vogels uit Kazachstan doen Nederland incidenteel aan. Terugmeldingen uit het Verenigd Koninkrijk van in Kazachstan geringde vogels stammen vrijwel alle uit het westelijk deel van Kazachstan (Wemham *et al.* 2002). Zangvogels die Nederland en omliggende landen aandoen, stammen zelden ten oosten van de Oeral, en nagenoeg nooit uit Zuid-Siberië (Zink 1973). Het gaat in dit geval doorgaans om zangvogels die in zeer klein aantal in de 'verkeerde richting' afdwalen, deels onder invloed van oostelijke winden (Elkins 1988).

Bronnen

Het overzicht is gebaseerd op informatie die de afgelopen decennia is verzameld door SOVON en de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT), samengevat in het boek "Vogeltrek over Nederland" LWVT/SOVON 2002). De conclusies zijn doorgesproken met G. Speek (Nederlandse Ringcentrale). Daarnaast is geput uit publicaties op basis van monitoring-resultaten (Meetnet Watervogels – Netwerk Ecologische Monitoring) en literatuurbronnen (zie hieronder), waarbij met name is gekeken naar publicaties over terugmeldingen van geringde vogels.

ALERSTAM TH. 1990. Bird Migration. Cambridge University Press, Cambridge.

CURRY-LINDAHL K. 1981. Academic Press, New York.

ELKINS N. 1988. Weather and Bird Behaviour. Poyser, Calton.

- LWVT/SOVON. 2002. Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co, Haarlem.
- SPEEK B.J. & G. SPEEK. 1984. Thieme's Vogeltrekatlas. Thieme, Zutphen.
- WERNHAM C.V., M.P.TOMS, J.H. MARCHANT, J.A. CLARK, G.M. SIRIWARDENA & S.R. BAILLIE (RED). 2002. The Migration Atlas: movements of the birds of Britain and Ireland. T. & A.D. Poyser, London.
- SCOTT D.A. ROSE P.M. 1996. Atlas of Anatidae Populations in Africa and Western Eurasia. Wetlands international Pub. 41. Wetlands international, Wageningen.
- ZINK G. 1975. Der Zug Europäischer Singvolgel: ein Atlas der Wiederfunde beringter Vögel. Vogelwarte Radolfzell, Konstanz.